

Nekem a baza: az emberek

Szabó Zoltán interjúja a Magyar Televízióban

1983. november 27.

ADVÁNYI DEZSŐ: *Párizson keresztül jutottunk el a francia kisvárosba, Josselinbe, a Sainte-Croix negyedbe, ahol felkerestük az idebaza már elfelejtett falukutatót, a Tardi helyzet és a Cifra nyomorúság szerzőjét.*

A Magyar Televízió nézőinek ez az első találkozásuk Szabó Zoltán íróval, aki a Magyarországról jött újságíróknak, filmeseknek ez idáig még nem nyilatkozott. A mi stábunkat mégis szívesen fogadja.

Mindjárt nosztalgiával kezdeném. Ön ott volt a szabad és független Magyarország bölcsőjénél...

SZABÓ ZOLTÁN: Én azok közé a ritka emberek közé tartoztam, akik nem a front elől mentek el, hanem a front felé mentek. Parádra mentem a nyilaspuccs után, és onnan aránylag hamar, január elején eljutottam Debrecenbe. Életem egyik legérdekesebb szakasza volt ez a kb. két vagy három hónap.

Debrecenben csak a Bika szálló volt nyitva, másutt nem volt szállás. Itt csak a minisztereknek és az államtitkároknak volt szobájuk és kosztjuk. Ahhoz már későn érkeztem, hogy kinevezzenek valamilyen magas állásra – nem is kívántam. Engem Erdei Ferenc fogadott be, az ő szobájában háltam. Éjszakánként hosszan beszélgettünk. A történelemnek vagy a társadalomnak – mind csak magyar szempontból – egy egészen rendkívül érdekes pillanata volt. Azt hiszem, az valósult meg akkor a már felszabadított Kelet-Tiszántúl vármegyében, amit, gondolom, Lenin nevezett kreatív anarchiának, mert gyakorlatilag uralomhiány volt. Közvetlen tapasztalatból annak voltam szem- és fültanúja, hogy miként áll össze újra az ország mintegy semmiből és alulról, és hogy mekkora országalkotó-képesség van a magyar népben. A falukutató múltam és egész néppel való foglalatosságom, egész népi íróságom ellenére ebben sohasem hittem. Erdeit magát is rendkívül meglepte, hogy a nép, az emberek, a falusiak abban a pillanatban, hogy felelősség hárult rájuk, ennek rendkívüli mértékben meg tudtak felelni. Egyébként nagyon nehéz idők voltak.

– *Elmondaná, hogyan lett önből a MADISZ első országos elnöke?*

– Mint akkor minden, ez is pártközi tárgyalásokon folyt, hogy kit választanak ki. Nyilvánvalóan azért esett rám a választás, mert – a MADISZ, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség a négy politikai párt ifjúsági szervezeteinek volt az összefogó szerve – én lehettem olyan ember, aki ellen egyik párt sem emelt kifogást. Tulajdonképpen így ajánlották fel, illetve így kértek fel, nagyon nyomatékosan. Én nem akartam ifjúsági vezér lenni. Nem gondoltam, hogy ez nekem való feladat. A végén elvállaltam a Paraszt Párt kérésére, de azzal a hátsó szándékkal, hogy ebből valami mást csináljak. Akkoriban

A korabeli tévéinterjú szerkesztett változata.

lapengedélyt kellett kérni, és papírengedélyt – papír nem volt az országban –, hogy ha a kormány megígéri, illetve kötelezi magát, én majd a MADISZ gondozásában egy folyóiratot indíthatok. Ezt a folyóiratot, melynek *Valóság* volt a címe – a második *Valóság*, az első *Valóságot* József Attila indította jóval korábban, de csak egy számot ért meg – a valóságnak szántam, a népi kollégistáknak és az Eötvös-kollégistáknak. Úgyhogy én tulajdonképpen nem is a szerkesztője voltam, csak a szerkesztőbizottságnak az elnöke vagy vezetője. A folyóiratot Márkus István szerkesztette, és volt két delegáltja az Eötvös-kollégistáknak és két delegáltja a népi kollégistáknak. Az volt a szándékom, hogy mind a háborútól és háború előtti időktől befolyásolt fiatal nemzedéknek legyen egy saját fóruma, ahol a saját szellemi fejlődését kidolgozza, és ahol az új országgal megismerkedik. Hát nem egészen ez történt aztán később.

– *A negyven évvel ezelőtti emlékek után most már ne firtassuk, miért hagyta el hazáját, inkább a következményekről essék szó. A mai érdeklődőnek ugyanis úgy tűnik, hogy ön az egész idegenben töltött harminc év alatt alig alkotott valamit: különösen a korábbi, magyarországi irodalmi tevékenységéhez képest.*

– Ami a publikációkat illeti, ez teljesen igaz. Magyarországon évente jelent meg egy könyvem, külföldön harminc év alatt nem jelent meg egy sem. De ez nem jelenti azt, hogy nem írtam rengeteget magyarul. Ez tulajdonképpen annak a kérdése, hogy miért ír az ember. Georges Orwellnek van egy rövid tanulmánya vagy vallomása, melynek az a címe: „Miért írok?” Ebben azt mondja, ő sosem ült le azzal a céllal, hogy most könyvet fog írni, hogy valami irodalmi művet vagy valami művészi munkát alkosson. Ami őt írásra bírta – akár könyvről volt szó, akár tanulmányról, akár cikkről –, az az volt, hogy rájött valami hazugságra, amely nem közismert, melyről az emberek nem tudnak, tehát amelyet le kell leplezni. Rájött valamiféle igazságra, amely nincs benne a köztudatban. Hasonlót különben Illyés is mondott a „terepfelverés” szóval.

Én ugyanazért írtam. Orwell még hozzáteszi: ebben az íráshoz való hozzáállásban mint tevékenységben természetesen benne rejlik az a föltételezés, hogy az ember számít arra, hogy meghallgatják. Ezzel a meghallgatás kérdéssel van baj. Az az érzése az embernek, hogy meghallgatják, akkor van, ha előadást tart magyaroknak: ötven magyarnak vagy hatvan magyarnak, vagy négy magyarnak, vagy öt magyarnak. Következésképpen az ember előadásokat ír, azokat aztán esetleg kiadja folyóiratban vagy könyvben, de hogy könyvet írjon, annak publikációs nehézségei vannak. Azt hiszem, Magyarországon nincsenek tisztában azzal, hogy milyen nehéz külföldön könyvet kiadni. S a könyv nem jut el Magyarországra, nem jut el Erdélybe, nem jut el Felvidékre. Szóval, egy kicsit irreális az, hogy az embert ki hallgatja meg, hogy van-e, aki egyáltalán meghallgatja. Én hiszek abban, hogy van, de ez nem elég stimulus, nem elég biztonság ahhoz, hogy az ember egy nagyobb és hosszabb lélegzetű munkába fogjon, üljön a papír előtt, és körmöljön, vagy üljön a gép előtt, és írjon kötetszámra.

– *Úgy találom, hogy sok író társa itt idegenben azért mégis csak tollat forgat, és termékenyen dolgozik. Ne haragudjon, hogy megkérdem, de ahogy itt megismerkedtem külső és belső lakáskörülményeivel, mintha visszavonultan, remeteként élne. Lehet, hogy önben is van egy kis tartózkodás?*

– Lehet, természetesen. Azok az író társaim, akik ilyen dicséretes módon sokat publikálnak, pontosan az ellenkező típusúak, szóval, amelyik azért ír, mert művet akar írni. Nem azért ír, hogy meghallgassák – nem közügy neki az írás, hanem magánügy. Ami

a remeteséget illeti: ha megkérdezik Cs. Szabót, akkor ő azt fogja mondani, hogy Londonban lehet ugyanolyan remete az ember, mint itt, sőt. Nem annyira remeteség ez a ház, mint amennyire annak látszik. Szóval nyaranta legalább tíz-tizenkét magyarországi és körülbelül ugyanannyi angliai vagy amerikai látogatóm vagy vendégem van. Nem mind magyarok, van aki angol. Közben van magány, de a magányra ugyanúgy szüksége van az írónak, mint a közönségre.

– *Ne haragudjon, mégis hadd kötekedjem egy kicsit...*

– Állok elébe...

– *Mintha lennének tartozásai, hiszen az előbb mesélte a felejtetetlen debreceni élményeket, a kezdetét ennek az új Magyarországnak – és ezt Szabó Zoltán nem írja meg?*

– Igen, persze olyan dolgokat sem lehet figyelmen kívül hagyni, mint az életkor. Hetven után nehezebben ír az ember, mint hatvan vagy ötven után és így tovább. Úgy értem, az írás elég nehéz, megerőltető fizikai munka. Az ember nem tud olyan sokat és olyan könnyedén írni. A barátaim már össze is állítottak négy kötetre való művem, írásaim gyűjteményét. Még írnom sem kell, mert megvannak: megjelentek folyóiratokban vagy még Magyarországon, vagy már külföldön. Bennem nem szándékolt remeteségről van szó. Télen elég a remeteség.

– *A családi tűzhely, a felesége és a kisgyerek, feloldják-e önben az emigráns élet gondjait, nehézségeit?*

– Nekem nagyon sokszor mondták magyarországi látogatóim, barátaim, hogy érdekes, mennyire nem úgy beszélek, mint egy emigráns, mennyire nem vagyok emigráns. És hogy ennek mi az oka, nehezen tudom meghatározni. Valószínűleg az az oka, hogy nekem a haza, az ország és Magyarország is, elsősorban, és mondhatjuk kizárólag: emberek. Tehát egyes emberek, egyes személyek. Mondjuk, ha Illyés Gyula eljött hozzám Londonba, vagy találkoztunk Dél-Franciaországban, akkor én Magyarországgal találkoztam. Én tulajdonképpen emberekben gondolkodom, és nem topográfiában. Alapjában véve nem hiszek abban, hogy a nemzetiséghez való tartozás, a magyarsághoz való tartozás attól függ, hogy az ember milyen országban él.

– *És ha hazalátogatna?*

– Lehet, hogy számomra talán nagy megpróbáltatás volna. Úgy értem, hogy maga az élményanyag nagy megpróbáltatás. Az embernek ismernie kell önmagát. Én az érzékelésem keresztül éltem meg a dolgokat, tehát mindent átéltem. Ennek következtében, ez olyan nagyfokú élmény volna, amely esetleg teljesen kimerítene.